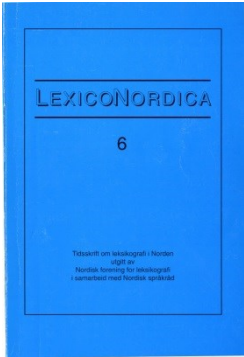

LexicoNordica

Titel:	Lexin på Island? Funderingar kring isländska invandrarordböcker	
Forfatter:	Ásta Svavarsdóttir	
Kilde:	LexicoNordica 6, 1999, s. 19-33	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Lexin på Island?

Funderingar kring isländska invandrarordböcker¹

The main subject of the article is a pilot-project carried out at the Institute of Lexicography in Reykjavík, Iceland. The purpose of the project was to investigate the practicality of translating and adjusting the Swedish LEXIN-material for use as a base for bilingual dictionaries for foreign immigrants in Iceland, much like the original Swedish material has been used for decades in Sweden. The possibility of using the translations already made for the Swedish bilingual dictionaries for their Icelandic counterparts was also evaluated. In the investigation, the main emphasis was put on two questions: (1) What is the proportion of absolute equivalents in the Swedish and Icelandic word lists? (2) Does the adoption of the Swedish material yield an Icelandic word list that is representative enough for the vocabulary of Icelandic? The answer of the first question is important with respect to the use of translations to a third language as direct equivalency is a prerequisite for their usage. The result of this part was satisfactory as the proportion proved to be 60–70%. In order to seek an answer to the second question, the vocabulary appearing in the Icelandic LEXIN-translation was compared to two original Icelandic word lists compiled on the basis of frequency. The result of the comparison was that 50–70% of the words in the Icelandic lists were represented in the LEXIN-translation and the difference to a great part being explainable by specific Icelandic and Swedish vocabulary.

I denna uppsats beskrivs ett pilotprojekt utfört av Orðabók Háskólans (Lexikografisk Institut) i Reykjavík under senare hälften av år 1998 på det isländska utbildningsdepartementets begäran. Projektets syfte var att ta reda på i vilken mån det skulle vara möjligt att utnyttja det svenska LEXIN-materialet, vilket har erbjudits Island tillsammans med andra nordiska länder, att undersöka både fördelar och nackdelar när det gäller att lägga ett utländskt material till grund för en isländsk ordbok för invandrare. Dessutom skulle projektet visa vilka problem som kunde uppstå vid sådan anpassning och göra det möjligt att utarbeta en arbets- och kostnadsplan för en möjlig fortsättning av arbetet.

I inledningen beskrivs kortfattat arbetets syfte, vilka som kommer att ha nytta av det och deras behov, samhällets plikter och dess möjligheter att fylla invandrarnas behov av lämpliga ordböcker och till slut diskuteras fördelen och nackdelen med att utnyttja det svenska LEXIN-materialet i det syftet. Därefter följer en redogörelse för det isländska pilotprojektet, dess ändamål och huvudresultat. Till slut beskrivs de slutsatser som kan dras av projektet och vilka idéer som har uppstått angående fortsättningen, även om den ännu inte är säkerställd.

¹ Översatt från isländska av Bjarnveig Ingvarsdóttir.

1. Inledning

Antalet utlänningar som bosätter sig på Island för gott har ständigt ökat sedan mitten av 1900-talet. Invånarna av utländskt ursprung var relativt få i många år och de flesta härstammade från våra grannländer. De flesta som flyttade till Island var ensamstående och bosatte sig här av personliga skäl, ofta på grund av släktförhållanden (giftermål o.d.). Sedan några år eller årtionden tillbaka har antalet utlänningar ökat ganska mycket och de räknar nu ungefär 3–4% av landets befolkning. På samma gång märks två slags förändringar. För det första kommer allt fler från fjärran länder, människor som är upp vuxna under olika förhållanden, när det gäller språk och kultur. Och för det andra blir det allt vanligare att man flyttar hit i grupper, hela familjer tillsammans, först och främst som flyktingar. Denna utveckling återspeglas i följande tabell där man kan se antalet utländska medborgare bosatta på Island.

Tabell 1: Utländska medborgare bosatta på Island

	1980	1990	1997
Europa			
Norden	1.360	1.578	1.546
Andra länder	886	1.698	2.388
Amerika	731	861	732
Afrika	38	125	133
Australien	104	144	55
Utan/okänt medborgarskap	7	2	2
Summa	3.240	4.812	5.635

Det bör observeras att de som har erhållit isländskt medborgarskap inte är medräknade; det gäller omkring 3.000 människor under de senaste tjugofem åren. Upplýsingar om fördelningen av denna grupp med hänsyn till ursprung finns inte men det kan nämnas att till gruppen hör en del kinesiska och vietnamska invandrare. Dessutom bör det uppmärksammas att siffrorna inte enbart visar hur många som har bosatt sig i landet för gott, utan också dem som stannar här över en viss period på grund av studier eller jobb. Det är klart att gruppen består av olika individer med bl.a. olika modersmål. I tabell 2 visas den ungefärliga fördelningen av utländska medborgare bosatta på Island med hänsyn till deras modersmål. Endast de språk som fler än ett hundra människor har som modersmål räknas med och det bör observeras att siffrorna inte inkluderar dem som saknar isländskt medborgarskap. Skulle det vara fallet kunde man tänka sig att några språk tillfogades, åtminstone kinesiska och vietnamska. Det kan också

påpekas att de angivna siffrorna gäller år 1997, men nyligen (under de senaste månaderna) har en hel del människor från f.d. Jugoslavien flyttat hit och till följd av detta är det möjligt att den serbo-kroatiska gruppen är något större. Dessutom är det troligt att antalet albaner närmar sig 100.

Tabell 2: Utländska medborgare på Island. Språkgrupper med mer än 100 talare

Nordiska språk	1.460	Tagalog/engelska (Filippinerna)	210
Engelska	1.010	Serbo-kroatiska	200
Polska	740	Spanska	200
Tyska	350	Franska	120
Thailändska	290	Holländska	110

Man noterar först att det är fråga om små tal. I sin helhet överstiger antalet invånare av utländskt ursprung knappast 8–10.000, även om detta är en väsentlig del av landets befolkning och inte fler än 2–300 människor tillhör de flesta grupperna. Immigranter som har nordiskt språk eller engelska som modersmål är något fler och samma sak gäller polacker. Trots detta måste dessa människor lära sig isländska, därför att det är huvudförutsättningen för att de ska kunna anpassa sig till isländska förhållanden och bli fullvärdiga medborgare. Under de senaste åren har man allt mer insett islänningarnas förpliktelser på det området, inte minst när det gäller flyktinggrupper som myndigheterna har erbjudit att stanna i landet under kortare eller längre perioder. Offentligt stöd åt invandrare innebär först och främst undervisning i isländska språket, både i form av fristående kurser och inom skolsystemet. I den nya studieplanen för grundskolan och gymnasiet har man räknat med att varje elev, vars modersmål inte är isländska, erbjuds speciell undervisning i sitt modersmål. Detta kräver bl.a. lämpliga läromedel och åtskilliga hjälpmedel, t.o.m. ordböcker. Tyvärr kan marknadens litenhet minska möjligheterna. Inga ordböcker, speciellt avsedda för invandrarnas behov, har utgivits, varken enspråkiga eller tvåspråkiga, och därför har man fått använda de tvåspråkiga ordböcker som redan finns – både utländsk-isländska och isländsk-utländska ordböcker förutom ordlistor av olika slag. Ordböckernas kvalitet varierar och dessutom är de först och främst avsedda för dem som har isländska som modersmål. Ordlistorna är först och främst anpassade till språkanvändarnas behov och ger inte tillräckligt noggranna upplysningar om isländskans ordförråd, dock är det klart att ordlistorna är bättre än ingenting alls. Det finns med andra ord ett enormt behov av speciella ordböcker avsedda för denna grupp och det är viktigt att tillmötesgå dem på bästa möjliga sätt.

Island har erbjudits att utnyttja den svenska LEXIN-basen på samma sätt som andra nordiska länder. Materialets anpassning till isländskan kan innebära ekonomiska fördelar när det gäller produktion av ordböcker för invandrare. Man har lagt grunden till detta och i den mån det går att hitta direkta isländska ekvivalenter till de svenska orden skulle man kunna tänka sig att använda de översättningar som redan har gjorts från svenskan till åtskilliga språk. Ett av huvudsyftena med det projekt som kommer att beskrivas nedan var att undersöka hur stor andel av orden och uttrycken som skulle kunna utnyttjas, dvs. vilka som har en direkt motsvarighet i isländskan. I stället för att börja ett sådant arbete helt och hållet från början kan man räkna med att spara mycket arbete på detta sätt, även om det kräver mycket arbete att översätta och anpassa basen. Det är också klart att vissa avsnitt skulle behöva författas från början, både redovisning av särisländska ord av olika slag och den isländska språkbeskrivningen, dvs. uppgifter om uttal, böjningar och syntax. Också där kunde man ha stor nytta av det svenska materialet som förebild.

En anpassning av denna art är självklart inte problemfri och man riskerar att ge en sned bild av det isländska språket. Basen är naturligtvis byggd på svenska premisser, och även om det handlar om besläktade språk och mycket lika samhällsformer, finns en betydande skillnad mellan både språk och kultur i Sverige och Island. Därför finns det risk för att det svenskbaserade materialet inte kommer att ge en realistisk bild av det isländska språket, i varje fall inte på samma sätt som om ord och innehåll byggde helt och hållet på isländska premisser. Det finns möjligheter att kompensera detta, t.ex. genom noggrann jämförelse med ordlistor sammansatta med hänsyn till isländska texter. Man måste också vara säker på att själva språkbeskrivningen enbart ger upplysningar om det som är viktigast i isländskan, även om man skulle ha det svenska materialet som förebild. Man kunde göra en noggrannare beskrivning i tillägg, bl.a. i uppgifter om böjning och även genom att utesluta oväsentliga uppgifter, när det gällde det isländska språket, även om de spelar en viktig roll i svenskan.

2. Det isländska pilotprojektet

2.1 Mål- och projektbeskrivning

Sommaren 1998 sattes ett pilotprojekt igång med avsikten att ta reda på om det var möjligt att utnyttja det svenska LEXIN-materialet som bas och förebild till ett motsvarande isländskt material. Följande frågor skulle besvaras:

- I vilken mån finns det direkta isländska ekvivalenter till de svenska uppslagsorden?
- I vilken mån kan andra delar av den svenska basen översättas direkt, dvs. förklaringar, exempel, fraser m.m.?
- I vilken mån kan man ha den svenska språkbeskrivningen som förebild för beskrivningen av isländskan med hänsyn till böjningar, syntax, uttal m.m.?

Projektet delades upp i tre delar. I varje del arbetade man med en av de ovanstående frågorna och dessutom behövdes någon tid för att utarbeta en rapport grundad på projektets resultat. Tiden för projektet beräknades till 6 månader och det stämde i stort sett. En utförlig rapport lämnades till utbildningsdepartementet i början av år 1999 men än så länge har inga beslut fattats angående fortsättningen.

En omfattande del av arbetet var översättning av det svenska materialet till isländska. Det var ett tvåsidigt arbete. Å ena sidan beaktades alla uppslagsord i den minsta delen av basen (minibasen), nära 4.500–5.000 ord med omkring 6.000 betydelsemoment. Man försökte hitta en så noggrann översättning som möjligt för varje uppslagsord utan att ägna lång tid åt problematiska begrepp. Översättningsarbetet utfördes med hänsyn till projektets huvudsyfte, att få en så klar överblick som möjligt över hur stor del av det svenska materialet som skulle kunna utnyttjas och översättningarna blev utarbetade på det viset att de kan utnyttjas som utgångsmaterial, ifall arbetet skulle fortsätta. Å andra sidan bearbetades ungefär 300 artiklar under bokstaven D och hela innehållet översattes, i de fall det överhuvudtaget var möjligt: förklaringar, exempel, fraser o.d. Syftet med detta var att se hur det gick att anpassa materialet förutom själva uppslagsorden och man följde samma principer som i det förra fallet när det gällde översättningarnas noggrannhet.

Parallellt med själva översättningen studerades den svenska språkbeskrivningen och jämfördes med isländskan. Det är klart att själva språkbeskrivningen måste skrivas om för isländskan, men frågan är i vilken mån den faller innanför det svenska materialets ram. Man undersökte också behovet av nödvändiga förändringar och tillägg. Störst vikt lades vid uppgifter om böjning, ty dessa spelar en mycket stor roll i isländskan och på det området kan man förvänta sig stora skillnader mellan de två språken när det gäller språkbeskrivningen. Dessutom undersöktes syntaxupplysningarna, men uttalsbeteckningarna hoppades över tills vidare.

2.2 Översättning och anpassning av uppslagsord

I detta avsnitt redogörs för de väsentligaste slutsatserna man kom fram till i det isländska pilotprojektet. Först och främst kommer själva översättningen av uppslagsord i minibasen att studeras; mer kortfattat kommer det att diskuteras vilka slutsatser man kom fram till angående de två andra delarna av projektet. Störst vikt lade man vid att se hur stor del av det svenska materialet som kunde utnyttjas, dvs. hur stor del av uppslagsorden som kunde översättas med isländska ekvivalenter, och att jämföra dessa ord med andra isländska ordlistor för att se om LEXIN-materialet ger en realistisk bild av isländskans ordförråd.

Som tidigare påpekats innehåller denna del av basen, dvs. minibasen, ungefär 6.800 betydelsemoment. Våra slutsatser är i korthet följande:

- 10% av orden går antingen inte att översätta eller faller bort därför att de av något skäl inte hör hemma i isländskan.
- 24% av orden måste översättas med flera isländska ord, ibland synonymer, ofta därför att inget enskilt isländskt ord täcker det svenska ordets betydelse.
- 66% av orden översattes med ett motsvarande isländskt ord.

I första gruppen ingår antingen svenska ord som inte har någon motsvarighet i isländskan, t.ex. den obestämda artikeln *en* och vissa verb, t.ex. *amma* (isl. 'gefa (barni) brjóst') och *flexa* (isl. 'hafa sveigjanlegan vinnutíma', jfr 'ha flexibel arbetstid'), vilka endast går att översätta med fraser, eller ord som inte hör hemma i isländskan eftersom de inte beskriver den isländska verkligheten, även om några kan översättas med ekvivalenter. Man kan nämna åtskilliga svenska samhällsord, t.ex. namn på politiska partier, svenska ortnamn samt ord som har att göra med natur och landskap, bl.a. djur som inte lever på Island.

Till den andra gruppen hör alla ord som översattes med flera än ett ord. För det första kan de isländska översättningarna vara synonymer, ofta nybildningar och lånord av samma betydelse, t.ex. *dagatal* och *almanak* (sv. *almanacka*), *rafhlaða* och *batterí* (sv. *batteri*). Sådana ordpar är vanliga i isländskan, bl.a. på grund av purismen som känneteknar den isländska språkpolitiken. Båda orden kan då anses vara ekvivalenter till det svenska ordet och skulle egentligen tillhöra grupp 3. Frågan är först och främst vilket av de två orden man väljer för den isländska ordbasen. I några fall kunde det finnas skäl för att båda två skulle ingå i basen och då kunde man i båda fallen använda samma översättning till ett tredje språk. För det andra är det frågan om att

översätta med två eller flera isländska ord med likartad betydelse utan att de är fullständiga synonymer. Varje ord motsvarar på något sätt det svenska ordet utan att ha exakt samma betydelse. Detta är ganska vanligt när det gäller abstrakta ord såsom *debatt* som översattes med tre isländska ord, *deila*, *rökræða* och *umræða*, vilka inte kan kallas synonymer fast ordens betydelser överlappar varandra. För det tredje finns det exempel på att två eller flera isländska ord har en enda svensk motsvarighet. Det svenska ordet *buss* betyder *strætisvagn* ('buss i stan') eller *rúta* ('buss på landet') och svenska ordet *stjárt* måste översättas med åtminstone tre isländska ord, *afturendi* (på människor), *sporður* (på fiskar) och *stél* (på fåglar).

Man kan inte förneka att den här delen av projektet ger stora förhoppningar om det svenska materialets brukbarhet. Två tredjedelar av de svenska uppslagsorden kunde översättas med en isländsk ekvivalent. Dessutom finns det vid några tillfällen exempel på två isländska översättningar som faktiskt är synonymer till varandra och på det viset direkta ekvivalenter till det svenska ordet. Om man tar hänsyn till dessa två kategorier kan man säga att nästan 70% av minibasen har isländska ekvivalenter, och i varje fall över 60%, även om antalet minskade vid närmare påseende. Till följd av detta skulle det bli möjligt att överföra en stor del av översättningarna från svenskan till andra språk, direkt till den isländska basen, åtminstone när det gäller själva uppslagsorden. En undersökning av några artiklar i D-avsnittet antyder att om ett uppslagsord har en direkt motsvarighet i isländskan kan man i flesta fall översätta det mesta av varje artikel direkt, åtminstone förklaringar men vanligen också exempel, fraser och sammansättningar. Dessutom kan man räkna med att ha stor nytta av det svenska materialet vid översättning till ett tredje språk, även när inget enskilt isländskt ord motsvarar det svenska, och i många fall kunde några modifieringar och tillägg räcka till, inte minst i de fall där det svenska ordets betydelse delas mellan två olika isländska ord, använda i olika sammanhang, t.ex. *strætisvagn* och *rúta* (för *buss*).

Ovan diskuterades den risk som användningen av ett utländskt material medför genom att det skulle kunna ge en skev bild av isländskan. För att undersöka om så var fallet jämfördes två ordlistor som delvis eller helt är byggda på frekvensundersökningar av isländska texter. Å ena sidan byggde man på en ordlista med alla uppslagsord från en barnordbok som utgavs 1988, i allt ca 2.300 ord, och å andra sidan på en lista med de vanligaste orden från en isländsk frekvensordbok från 1991 med ca 4.700 ord, vilka förekom fem gånger eller mer och i åtminstone två texter från den frekvensundersökning man grundade undersökningen på. Jämförelsematerialet valdes med hänsyn till LEXIN-översättningens omfattning och med hänsyn till att det innehöll vanliga isländska ord. När översättningarna från LEXIN hade ordnats

i en lista, visade de sig vara 5.600, dvs. något fler än i jämförelse-materialiet. De tre listorna kördes på dator och resultatet av jämförelsen visas i följande diagram.

Fig. 1 visar i vilken mån de tre listorna överlappar varandra. Fig. 2 visar däremot andelen ord som i varje lista är gemensam med de andra listorna samt andelen ord som förekommer bara i en bestämd lista.

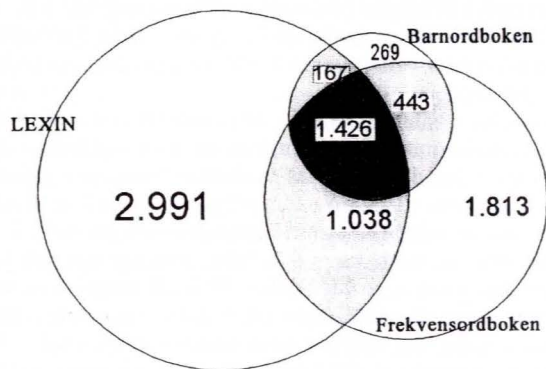

Fig. 1 Överlappningen av ordförrådet i LEXIN-översättningen och två isländska lemmalistor (antal ord).

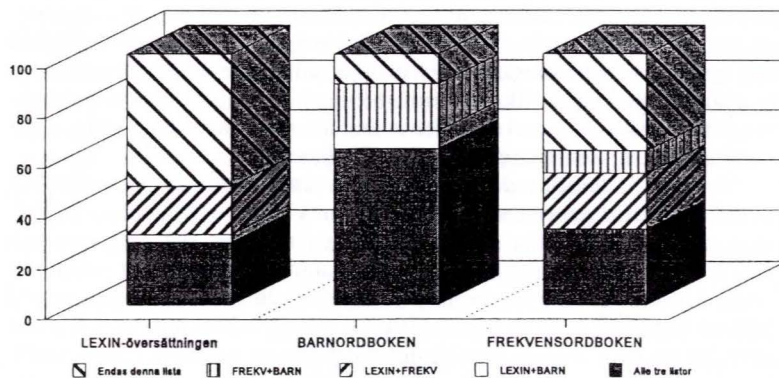

Fig. 2 Andelen av det gemensamma ordförrådet i tre ordlistor: LEXIN-översättningen (ca 5.600 ord), en isländsk barnordbok (ca 2.300 ord) och en isländsk frekvensordbok (ca 4.700 ord).

Man ser att drygt 40% av översättningsorden i LEXIN också förekommer i jämförelsematerialet, i den ena av listorna eller båda. En stor del av LEXIN-orden finns dock inte i någon av de andra ordlistorna. Skälet till detta kan vara att LEXIN-listan är större än de andra listorna, t.ex. är översättningsorden dubbelt så många som alla uppslagsord i Barnordboken. De ord som endast finns i LEXIN-översättningen och inte i jämförelsematerialet undersöktes och det visade sig att tre ordgrupper skiljer sig något från de andra. Dels gäller det ord som på något sätt har anknytning till särskilda förhållanden eller miljö. De hör inte hemma i en isländsk bas till en ordbok även om de översatts. Dels är det frågan om några varianter till de traditionella uppslagsorden, mest vissa oregelbundna böjningsformer vilka betecknas som självständiga uppslagsord i LEXIN med hänvisning till huvudartikeln. Sådana former finns inte i jämförelsematerialet. Till slut tar en del vardagsord, som berör vardagliga sysslor, hygien, hushåll m.m., mycket plats i LEXIN-materialet. Även om sådana ord är allmänna i vardagsspråk är de sällsynta i skriftspråk och kommer inte fram i frekvensundersökningar av den typ som jämförelsematerialet bygger på. Dessutom finns det några ord i LEXIN-översättningen som står utanför dessa tre kategorier.

Det är inte mindre intressant att studera vilka ord som ingår i jämförelsematerialet och inte i LEXIN-översättningen eftersom man kan förvänta sig att de ger indikationer på att det finns luckor som måste fyllas när man anpassar basen. Främst får man beakta de ord som finns i båda jämförelselistorna och saknas i LEXIN. Några ordgrupper kan urskiljas. I första hand är det vanliga isländska ord som inte har direkt motsvarighet i svenskan, t.ex. *hjón* (man och hustru). För det andra gäller det ord med anknytning till isländskt samhälle och isländsk administration, t.ex. *sýsla* (län), *kaupstaður* (större by), *Alþingi* (riksdagen), *sjálfstæðismaður* (medlem av högerpartiet) osv., vilka skulle ersätta motsvarande svenska ord som skulle tas bort från basen. För det tredje gäller det ord som har att göra med isländsk natur, t.ex. *hraun* (lava), *jökull* (glaciär), *óbyggðir* (ödemark), *tún* (tun) osv. Antagligen bör de ersätta motsvarande svenska ord. För det fjärde är det frågan om ord med anknytning till isländskt näringsliv som inte har stor aktualitet i Sverige, inte minst ord från fiskerinäringen, t.ex. *aflí* (fångst), *sjómaður* (fiskare), *togari* (trålare), *vertíð* (fiskesäsong) m.m. I stället skulle svenska ord som har anknytning till svenskt näringsliv och samhälle och inte har direkta motsvarigheter till isländskan falla bort. Där ingår t.ex. järnvägstermer samt militära termer. Till slut kan man nämna åtskilliga ord som reflekterar vissa aspekter av isländskt kulturliv och isländsk livsstil, t.ex. orden *skáld* (skald), *leikrit* (skådespel) *ljóðabók* (diktsamling) osv. samt orden *jeppi* (jeep) och *sundlaug* (simbassäng).

Om man betraktar ordförråden i sin helhet, märker man att orden som ingår i LEXIN och inte i jämförelsematerialet till dels reflekterar det som saknas i det svenska materialet med hänsyn till det isländska. En ganska stor del av de ord som antingen betecknar isländska eller svenska begrepp tillhör parallella fält även om själva orden varierar och återspeglar respektive förhållanden. Sådana jämförelser är nyttiga vid anpassningen av basen, därför att den antyder vilka ord som borde tas bort och vilka ord som borde tillfogas med hänsyn till isländska förhållanden. Detta problem är tvärsidigt. Å ena sidan får man byta ut ord med hänsyn till det isländska jämförelsematerialet och å andra sidan måste man studera vissa lexikaliska fält i sin helhet och välja ut de ord som inte får utelämnas. Det gäller först och främst de fält som inte förekommer i det svenska materialet, t.ex. ord från fiskerinäringen samt ord som betecknar landskap och miljö och dessutom lexikaliska fält som på visst sätt är olika i svenska och isländska, t.ex. samhällsord.

2.3 Ordförrådets formella egenskaper

Beskrivningen av ordens formella egenskaper måste naturligtvis utarbetas på nytt med tanke på isländskans morfologi. I denna del av den isländska språkbeskrivningen handlar det inte om översättningar till ett tredje språk och därför förlorar man ingenting om man i stort sätt bortser från den svenska förebilden. I pilotprojektet studerades i vilken mån man kunde ha nytta av det svenska materialets begränsningar när det gällde de givna uppgifterna och deras framställning, med huvudvikt på uppgifter om böjning och syntax. Än så länge är uppgifter om uttal inte utarbetade.

Presentationen av grammatiska uppgifter i LEXIN skiljer sig i vissa fall från allmänna normer i ordböcker. Det beror på att man i LEXIN lägger huvudvikten på praktiskt bruk. Det är huvudsakligen två principer det handlar om:

Upplysningarna om ordets formella egenskaper är noggrannare än vanligt, dvs.

- flera böjningsformer anges
- verb och många adjektiv anges vanligen i (vanliga) fraser

Framställningen är mera konkret än vanligt, dvs.

- olika böjningsformer anges i fullständiga ord och inte bara som ändelser
- genus anges genom att man visar bestämd form av ordet (inga förkortningar)

Dessa principer är inte alltid lätta att följa och ibland motsäger de varandra. Den fraseologiska informationen är ofta ganska abstrakt och knappast till nytta för alla. Som exempel är de dock till viss nytta.

Isländskans böjningssystem är mycket mera omfattande än det svenska. Det beror främst på kasusböjningen av substantiv och adjektiv förutom genus, samt böjningen i singular och plural. Dessutom varierar böjningsformerna och i alla ordklasser finns många böjningsgrupper eller mönster. Undersökningen av det svenska materialet visade att upplysningar, parallella med dem som lämnas om de svenska orden, också är viktiga för de isländska och att inga uppgifter kunde tas bort utom substantivens bestämda pluralformer som inte behöver anges i isländskan. Däremot måste man tillfoga vissa upplysningar i den isländska beskrivningen, först och främst substantivens singulara genitivformer. Dessa är traditionellt de substantivformer som anges i isländska ordböcker och de är viktiga vid beskrivningen av substantivens böjning. Det skulle också vara till nytta att tillfoga vissa former, bl.a. singulara dativformer av många maskulina substantiv. När det gäller verben kan vissa former behöva tillfogas, ofta pluralformer i presens och imperfektum (preteritum) av starka verb men också oregelbundna former av vissa ord. Däremot kunde man hoppa över imperativformen som finns med i det svenska materialet.

I de svenska LEXIN-böckerna visas ofta oregelbundna böjningsformer som uppslagsord med hänvisning till ordets huvudartikel. Detta gäller inte minst pronomen men också avvikande former på andra ord. I isländskan bör man använda metoden vid mycket flera tillfällen än i svenskan. Det är t.ex. inte lätt för en utlänning att finna artiklarna till *fjörður*, *vera*, *djúpur*, när han söker förklaring på orden i meningen "...þótt firðirnir séu dýpri en...", även om inga av orden anses ha oregelbunden böjning förutom konjunktivformen *séu* (vore). Trots att den bästa lösningen vore att hänvisa till huvudartikeln utifrån resp. böjningsformer blir det knappast möjligt, åtminstone inte i en tryckt version, även om man inte kan undgå att ge vissa böjningsformer som uppslagsord.

Kasusböjningen påverkar också meningsbyggnad och uppgifter om den eftersom verb och prepositioner styr kasus i isländskan och det måste förklaras i varje meningsram. Det är relativt enkelt att tillfoga tecken liksom de traditionella förkortningarna för kasus men på så sätt blir formerna inte särskilt läsarvänliga:

<A-nf gefur B-þgf x-þf> 'A-nom ger B-dat x-ack'.

Om man tar hänsyn till dessa omständigheter står det klart att det i isländskan krävs fler uppgifter om böjning än i svenskan, trots att antalet böjningsformer som måste redovisas varierar, dels beroende på

ordklass och dels inom ordklasserna. Man borde ha som regel att enbart visa det som begagnas vid varje tillfälle, varken mer eller mindre. Onödiga upplysningar upptar inte endast dyrbar plats i texten utan de kan verka förvirrande. Självklart är det inte ordböckernas uppgift att visa en fullständig översikt över böjningssystemet. Syftet med att visa uppgifter om böjning är att visa hur orden används och dessutom måste språkanvändaren kunna finna fram till rätt artikel utifrån det ordform han ser eller hör. Ytterligare upplysningar måste på något sätt få plats i texten. Om man håller fast vid principen att uppgifterna måste vara noggranna och framställningen konkret finns det risk för att uppgifterna om böjning tar för mycket plats i vissa artiklar. Om projektet fortsätter kommer huvudarbetet att fokuseras på lämplig framställning av språkformernas beskrivning, inte minst när det gäller uppgifter om böjning.

2.4 Anpassning av bildmaterialet

Bilder spelar en viktig roll i LEXIN och en stor del av ordförrådet har direkt hänvisning till bilder. Grovt räknat skulle man kunna använda hälften av bilderna oförändrade och man skulle behöva göra små förändringar på en fjärdedel av bilderna, t.ex. ändra på utseende och/eller beteckningar på förpackningar på vanliga matvaror (mjölk, smör, ägg m.m.), visa bilder av isländska mynt, åtskilliga blanketter, tidningar och tidskrifter i stället för de svenska varianterna, ta bort tunnelbana, spårvagn, järnvägsstation och tåg i gruppen transportmedel och ändra på bl.a. polisbilens, brevlådans och bankomatens utseende med hänsyn till den isländska verkligheten. Därför måste bara en fjärdedel av bilderna ersättas av nya bilder, särskilt bilder som visar företeelser i natur, landskap, flora och fauna. Revideringen av bilder måste göras med hänsyn till isländsk egenart i naturligt samspel med ordvalet i texten.

3. Utgåvans form

I samband med det isländska pilotprojektet har utgåvans form något diskuterats. När man började arbeta med det svenska LEXIN-materialet kom endast en tryckt utgåva ifråga och organisationen och framställningen av materialet byggde på denna förutsättning. I dag är det inte självklart att ordböcker är ges ut i tryck. En elektronisk utgåva kommer också ifråga, antingen på diskett eller på Internet. Man har faktiskt redan prövat denna form av utgåva och två LEXIN-ordböcker

går att hitta på Internet. En elektronisk utgåva har också planerats i Danmark och Norge.

En elektronisk utgåva verkar vara ett spännande alternativ på Island. Den skulle erbjuda större flexibilitet än tryckta böcker, dels när det gäller framställningen och publiceringen av materialet och dels skulle det vara lättare att följa principen att förklaringarna ska vara både noggranna och konkreta, åtminstone på ytan. Då ser man först och främst på beskrivningen av ordens former, såsom uttal, böjning och meningsbyggnad. En elektronisk utgåva ger utrymme för ett större antal upplysningar än en tryckt bok och det blir också lättare att ordna materialet på det sättet att man skiljer tydligt mellan olika typer av upplysningar. En elektronisk textform kan vara tredimensionell på det sättet att den ligger i olika nivåer och det medför att man inte bara söker upplysningar fram och tillbaka i texten som i en tryckt bok utan också mellan nivåer. På så sätt kan artiklarna ytligt sett vara relativt enkla men det blir möjligt att få fram ytterligare upplysningar om vissa saker om man så behöver, t.ex. om böjning, fraser o.d. På så sätt skulle inget stå i vägen för att alla böjningsformer kunde anges – eller åtminstone en större del än vad som är möjligt i bokform –, något som skulle vara till stor nytta i isländskan inte minst om man på samma gång kunde få fram allt man begärde och det inte spelade någon roll om man sökte ordformen *orðabók*, *orðabókar*, *orðabækur* eller *orðabókanna* – de skulle alla leda fram till artikeln **orðabók**. Ordbokens konkreta egenskaper skulle få ny vikt om man använde ljud i beskrivningen av uttal, antingen i stället för fonetiska transkriptioner (ljudskrift) eller jämsides med dem och genom ökade möjligheter att visa bilder jämte betydelseförklaringarna, även rörliga bilder.

Denna flexibilitet påverkar också själva utgåvan, eftersom det är mycket enklare och billigare att utarbeta ett material i elektronisk utgåva än att återutge en bok. Om man organiserar allt arbete beträffande anpassning eller lokalisering i några (trapp)steg kunde man publicera resultatet av varje del, när arbetet är lagom färdigt, och tillfoga övriga delar så småningom. På det sättet kunde man använda allt material som fanns vid varje tidpunkt, även om det inte var helt avslutat. Man kunde också lägga stor vikt vid den isländska språkbeskrivningen, som skulle användas av alla, oavsett vad de har för modersmål, och man kunde publicera den så småningom, tillsammans med översättningar till övriga språk, som gick att använda direkt från det svenska LEXIN-materialet. Gradvis kunde man tillfoga översättningar av särisländska ord, samt ord som inte har direkt motsvarighet i svenska språket. Denna utväg skulle inte vara möjlig med äldre teknik. Det går nämligen inte att utge en tryckt ordbok innan den är helt fullbordad.

4. Slutord

Slutsatsen av det isländska pilotprojektet är att man kan rekommendera en översättning och anpassning av det svenska LEXIN-materialet och på så sätt utarbeta en isländsk bas för ordböcker avsedda för invandra-re på Island. Trots att metoden har vissa nackdelar är det en ekono-miskt fördelaktig utväg jämfört med att bygga från grunden på isländ-ska förutsättningar. På så sätt kan man dra nytta av svenskarnas erfa-renhet, utnyttja det grundarbete de redan har gjort i form av organisa-tion av materialet och få direkt tillgång til översättningar till ett tredje språk som redan gjorts i de svenska LEXIN-böckerna. Om man i huvudsak bygger på gemensam grund från början öppnar sig möjlighe-ter till ytterligare samverkan i framtiden, t.ex. när det gäller revide-ring av vissa avsnitt, bl.a. bilder och översättningar till nya språk. De positiva sidorna skulle bli ännu fler om man lyckades foga ihop alla de nordiska LEXIN-projekten. Trots att man redan håller på med an-passning av det svenska materialet både i Norge och Danmark, är det än så länge enbart frågan om bilaterala förbindelser mellan det svenska materialet och danskan och norskan var för sig. Bäst vore att förbinda de fyra baserna i ett nätverk i stil med det som visas i Fig 3:

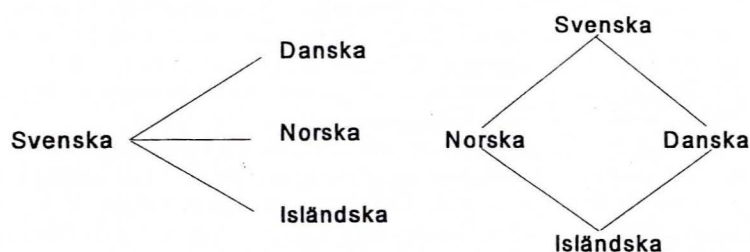

Fig. 3 Olika förbindelser mellan de nordiska LEXIN-baserna.

Visserligen skulle det betyda mer arbete om man förband alla LEXIN-baserna med varandra. Det skulle kräva en jämförelse mellan varje bas och övriga baser. Man skulle förvänta sig att någon gemensam kärna skulle finnas för alla baser, vissa ord skulle motsvara varandra i två eller tre språk och slutligen avgränsades något ämne till ett enda språk. Man kunde också tänka sig att ordförrådet i samband med fiske och beredning av fisk i viss mån var likartat i isländskan och norskan och hade lika vikt i bägge språken men inte var relevanta när det gäller svenska basen och knappast relevanta i den danska basen. Man kan också förvänta sig att långvariga och nära relationer mellan Island och

Danmark återspeglas i vissa likheter mellan de två baserna och av samma skäl borde det finnas motsvarigheter mellan danskan och norskan, troligen i större omfattning. En mångsidig jämförelse som denna kunde i lång sikt medföra en stor vinst och ge extra möjligheter till samverkan och användning – med revidering och tillägg – av den svenska basen samt till översättning till nya språk. Dessutom skulle man ha tillgång till ett jämförelsematerial över de fyra nordiska språken, vilket kunde utnyttjas som grundmaterial till ordböcker mellan dessa språk.

5. Referenser

- Barnaordabókin* 1988: Red: Sigurður Jónsson frá Arnarvatni. Reykjavík: Íðunn.
- Beijer, Mai och Kiros Fre Woldu 1997: *Detta er LEXIN. Lexikon för invandrare*. Lägebekrivning våren 1997. Stockholm: Skolverket.
- Bergenholtz, Henning 1994. Grundordbog til genbrug. [Kritik av 2. uppl *Svenska ord.*] *LexicoNordica* 1:243–247.
- Jörgen Pind [red.], Friðrik Magnússon och Stefán Briem 1991. *Íslensk orðtíðnibók*. Reykjavík: Orðabók Háskólans.